

BERLIJN ALEXANDERPLATZ

Alfred Döblin

Berlijn Alexanderplatz

Het verhaal van Franz Biberkopf

Vertaald door Hans Driessen

De vertaler ontving voor dit project een werkbeurs
van het Nederlands Letterenfonds

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

Eerste druk 2015
Tweede druk 2022

Oorspronkelijke titel *Berlin Alexanderplatz. Die Geschichte vom
Franz Biberkopf*. S. Fischer Verlag GmbH, Frankfurt am Main

© 2008 S. Fischer Verlag GmbH, Frankfurt am Main

© 2015 Nederlandse vertaling erven Hans Driessen /

Uitgeverij Wereldbibliotheek

Alle rechten voorbehouden

Omslagontwerp Rouwhorst + Van Roon

NUR 302

ISBN 978 90 284 5255 8

www.wereldbibliotheek.nl

Dit boek gaat over een voormalig beton- en transportarbeider, Franz Biberkopf uit Berlijn. Hij is vrijgelaten uit de gevangenis, waar hij zat voor voorvallen uit het verleden; nu staat hij weer in Berlijn en wil fatsoenlijk zijn. Aanvankelijk lukt hem dit ook. Maar hoewel hij zich maatschappelijk redelijk kan redden, raakt hij verwickeld in een regelrecht gevecht met iets wat van buiten komt, wat onberekenbaar is en eruitziet als een noodlot. Drie keer botst het tegen de man en stoort het hem in zijn levensplan. Het vliegt hem aan met zwendel en bedrog. De man kan weer opkrabbelen, hij staat nog stevig op zijn benen.

Het stompt en slaat hem met een gemene streek. Hij kan alleen met moeite opstaan, hij is al haast uitgeteld. Ten slotte torpedeert het hem met ongekende, uiterste wreedheid.

Daarmee is onze goede man, die zich tot het eind toe kranig heeft geweerd, definitief gevloerd. Hij geeft zich gewonnen; hij weet niet hoe het verder moet en lijkt aan het eind van zijn Latijn.

Maar voordat hij er radicaal mee kapt, worden hem de ogen geopend, en wel op een manier waarover ik hier niets zeggen wil. Het wordt hem volledig duidelijk gemaakt wat de oorzaak was van alles. Die oorzaak was hij zelf, overduidelijk, het lag aan zijn levensplan, dat nergens op leek, maar dat er nu ineens heel anders uitziet – niet eenvoudig en haast vanzelfsprekend, maar hoogmoedig en naïef, brutaal, maar evengoed laf en vol zwakke punten.

Het vreselijke ding dat zijn leven was, krijgt alsnog zin. Franz Biberkopf wordt met paardenmiddelen in het gareel gedwongen. Tot slot zien we onze man weer op de Alexanderplatz staan, totaal veranderd, gehavend maar toch rechtgebogen.

Dit alles te bekijken en aan te horen zal alleszins de moeite waard zijn voor veel mensen die net als Franz Biberkopf in een mensenhuid wonen en doormaken wat Franz Biberkopf heeft doorgemaakt, namelijk méér van het leven te verlangen dan een simpele boterham.

BOEK I

Hier aan het begin verlaat Franz Biberkopf de gevangenis van Tegel, waarin hij als gevolg van een vroeger, zinloos leven was terechtgekomen. Het valt hem zwaar weer op de been te komen, maar ten slotte lukt het hem; daar is hij blij om en hij zweert fatsoenlijk te zijn.

Met lijn 41 de stad in

Hij stond voor de poort van de gevangenis van Tegel en was vrij. Gisteren had hij nog achter op de akkers aardappelen moeten rooien samen met de anderen, in gevangenskleren; nu had hij een beige zomerjas aan, zij moesten daarginds rooien, hij was vrij. De ene tram na de andere liet hij voorbijgaan, hij leunde met zijn rug tegen de rode muur en ging niet. De cipier aan de poort liep een paar keer langs hem heen en wees hem welke tram hij moest nemen, maar hij ging niet. Het vreselijke moment was aangebroken (vreselijk, Franz, waarom vreselijk?), de vier jaren waren voorbij. De zwarte ijzeren poortvleugels die hij het laatste jaar met toenemende weerzin had bekeken (weezin, waarom weezin), waren achter hem gesloten. Hij werd weer op straat gezet. Binnen zaten de anderen te timmeren, te lakken, te sorteren of te plakken, en hadden nog twee jaar, vijf jaar voor de boeg. Hij stond bij de tramhalte.

De straf begint.

Hij rilde, slikte. Hij vatte moed. Toen nam hij een aanloop en zat in de tram. Midden tussen de mensen. Weg. Eerst was het alsof je bij de tandarts zit die met zijn tang een wortel heeft gepakt en trekt, de pijn wordt erger, het hoofd wil openbarsten, hij draaide zijn hoofd terug naar de rode muur, maar de tram schoot met hem weg over de rails, nu stond alleen zijn hoofd nog in de richting van de gevangenis. De tram maakte een bocht, bomen, huizen kwamen ertussen. Drukke straten doken op, de Seestraße, mensen stapten in en uit. In hem schreeuwde iets verschrikt: opgepast, opgepast, nu gaat het beginnen. Het puntje van zijn neus leek wel bevroren, boven zijn hoofd gonsde het. ‘Zwölf Uhr Mittagszeitung’, ‘B.Z.’, ‘de nieuwste *Illustrierte*’,

‘De *Funkstunde*, nieuw’. ‘Nog iemand ingestapt?’ De politieagenten dragen nu blauwe uniformen. Hij stapte, zonder dat iemand het merkte, weer uit, was onder de mensen. Wat was er aan de hand? Niets. Beheers je, uitgehongerde sul, verman je, anders leer je mijn vuist kennen. Gekriemel, wat een gekriemel. Hoe dat allemaal bewoog. Mijn hersens lopen niet meer zo gesmeerd, ze lijken wel uitgedroogd. Wat was dit allemaal. Schoenwinkels, hoedenwinkels, gloeilampen, cafeetjes. De mensen moeten toch schoenen hebben als ze zo veel rondrennen, wij hadden immers ook een schoenmakerij, dat moet ik onthouden. Honderd schone spiegelruitjes, laat die toch blinken, daar laat je je toch niet bang door maken, je kunt ze toch kapotslaan, wat is dat nou helemaal, ze zijn gewoon blinkend schoon gepoetst. Op de Rosenthaler Platz werd de straat opgebroken, hij liep tussen de anderen over de dikke planken. Je moet gewoon weer onder de mensen, dan gaat alles weg, dan merk je nergens iets van, kerel. In de etalages stonden poppen in pakken, jassen, met rokken, met kousen en schoenen. Buiten bewoog alles, maar – daarachter – was niets! Het – leefde – niet! Het had vrolijke gezichten, het lachte, stond te wachten op de vluchtheuvel tegenover Aschinger met zijn tweeën of drieën, rookte sigaretten, bladerde in kranten. Het stond er als lantaarnpalen – en werd steeds strammer. Ze hoorden bij de huizen, alles wit, alles hout.

Hij werd bevangen door schrik toen hij door de Rosenthaler Straße liep en in een kleine kroeg een man en een vrouw vlak bij het raam zag zitten: ze goten bier uit pullen in hun keel, wat maakte dat nou uit, die zaten gewoon te drinken, ze hadden vorken en staken daarmee stukken vlees in hun mond, dan trokken ze de vorken er weer uit en bloedden niet. O, wat kromp zijn lichaam ineem, het gaat niet weg, waar moet ik naartoe? Er werd geantwoord: de straf.

Hij kon niet terug, hij was met de tram tot hier gekomen, hij was vrijgelaten uit de gevangenis en moest zich hier wel in storten, steeds dieper erin.

Dat weet ik, zuchtte hij in zichzelf, dat ik hierin moet en dat ik uit de gevangenis ben vrijgelaten, ze moesten me wel vrijlaten, de straf was om, is in orde, de bureaucraat doet zijn plicht. Ik ga er ook in, maar ik wil niet, mijn god, ik kan niet.

Hij wandelde over de Rosenthaler Straße, langs warenhuis Wertheim, hij sloeg rechts af de smalle Sophienstraße in. Hij dacht: die straat is donkerder, waar het donker is, zal het beter gaan. De gevangenen worden alleen, in cellen of samen met anderen opgesloten. Bij eenzame opsluiting wordt de gevangene dag en nacht onafgebroken gescheiden gehouden van de andere gevangenen. Bij celstraf wordt de gevangene in een cel ondergebracht, maar tijdens het luchten, tijdens scholing, kerkdienst is hij met de anderen samen. De trams raasden bellend verder, gevel na gevel flitste onophoudelijk voorbij. En er zaten daken op die huizen, die hingen op de huizen, zijn ogen dwaalden naar boven: als die daken er maar niet af gleden, maar de huizen stonden recht. Waar moet ik, arme donder, naartoe, hij sleepte zich langs de muur van huizen, er kwam geen einde aan. Ik ben 'n enorme sukkel, 'n mens kan zich hier toch wel doorheen wurmen, vijf minuten, tien minuten, dan drink je 'n cognacje en gaat zitten. Op een teken van de klok moet je meteen aan het werk. Dit mag alleen worden onderbroken door de tijd die bestemd is voor eten, luchten en scholing. Tijdens het luchten dienen de gevangenen hun armen gestrekt te houden en voor- en achterwaarts te bewegen.

Daar stond een huis, hij keek weg van de straat, duwde een voordeur open en uit zijn borst kwam een brommend o, o. Hij sloeg zijn armen om zich heen, zo, m'n jongen, hier heb je 't tenminste niet koud. De deur naar de binnenplaats ging open, iemand slofte voorbij, ging achter hem staan. Franz begon te kreunen, het deed hem goed, dat kreunen. Hij had tijdens de eerste eenzame opsluiting steeds zo gekreund en was altijd blij geweest dat hij zijn stem hoorde, dan heb je tenminste wat, dan is nog niet alles voorbij. Dat deden er veel in de cellen,

sommigen in het begin, anderen later, als ze zich eenzaam voelden. Dan begonnen ze ermee, dat was nog iets menselijks, ze werden erdoor getroost. Hij stond nu in het portaal, hoorde het vreselijke lawaai op straat niet, die waanzinnige huizen waren weg. Met getuited lippen begon hij te knorren en vatte moed, zijn handen gebald in zijn zakken. Zijn schouders in de beige zomerjas had hij ter verdediging samengetrokken.

Een vreemde was naast de ex-gevangene komen staan en keek Franz aan. Hij vroeg: 'Is er iets, gaat het wel goed met u, hebt u pijn?' Zodra Franz hem opmerkte, hield hij meteen op met kreunen. 'Voelt u zich beroerd, woont u hier in huis?' Het was een Jood met een volle rode baard, een kleine man met een jas aan en een zwarte fluwelen hoed op, in zijn hand een stok. 'Nee, ik woon hier niet.' Hij moest het portaal uit, het was mooi geweest met het portaal. En nu begon de straat weer, de gevels, de etalages, de gehaaste figuren met broeken of lichte kousen, allemaal zo snel, zo handig, elk moment een andere. En toen hij moed had gevat, liep hij weer een portaal in, maar daar werden net de poorten opengezet om een kar door te laten. Dan maar vlug het huis ernaast binnen, een smal portaal naast het trappenhuis. Hier kon geen kar komen. Hij hield zich vast aan de leuning. En terwijl hij die vasthield, wist hij dat hij zich aan zijn straf wilde onttrekken (o, Franz, wat wil je nou, het lukt je nooit), ja, dat zou hij zeker doen, hij wist al waar een uitweg was. En zachtjes begon hij weer zijn muziek te maken, dat brommen en zoemen. En ik ga niet meer de straat op. De rode Jood kwam weer binnen, maar zag Franz eerst niet bij de leuning staan. Toen hoorde hij hem brommen. 'Vertel nu eens, wat doet u hier? Gaat het wel goed met u?' Franz liet de leuning los, liep naar de binnenplaats. Toen hij naar de poortvleugel reikte, zag hij dat het de Jood van het andere huis was. 'Gaat u toch weg! Wat wilt u toch van me?' 'Nu ja, niets. U staat daar zo te kreunen en te steunen – dan mag 'n mens toch wel vragen wat er aan de hand is.' En door

de kier van de deur ginds alweer die akelige huizen, die krioelende mensen, die afglijdende daken. De ex-gevangene trok de poort van de binnenplaats open, de Jood achter hem aan: 'Nou, nou, wat er kan gebeuren, zal toch niet zo erg zijn. Je verpaupert niet zomaar. Berlijn is groot. Waar duizend mensen wonen, zal er toch nog wel eentje bij kunnen.'

Het was een donkere binnenplaats, omringd door hoge muren. Hij stond naast de vuilnisbak. En ineens begon hij met galmende stem te zingen, hij zong de muren toe. Zijn hoed nam hij van zijn hoofd, zoals een orgeldraaier. De klank kaatste terug van de muren. Dat was goed. Zijn stem vulde zijn oren. Hij zong met zo'n luide stem als hij in de gevangenis nooit had mogen zingen. En wat zong hij, dat het weerkaatste van de muren? Er welt een roep, een donder klinkt. Krijgshaftig ferm en krachtig. En vervolgens: 'Juivallerallera', midden uit een lied. Niemand sloeg acht op hem. De Jood ving hem aan de poort op: 'U hebt mooi gezongen. U hebt waarachtig mooi gezongen. Met zo'n stem als die van u kunt u geld verdienen.' De Jood volgde hem op straat, nam hem bij de arm, trok hem, eindeloos op hem in pratend, met zich mee, tot ze de Gormannstraße in sloegen, de Jood en de grofgebouwde, lange kerel in zijn zomerjas die zijn lippen op elkaar klemde, alsof hij gal moest spugen.

Nog steeds niet op zijn plek

Hij leidde hem een kamer binnen, waar een ijzeren kachel brandde, zette hem op de sofa: 'Zo, daar bent u. Gaat u maar lekker zitten. Uw hoed kunt u ophouden of neerleggen, wat u maar wilt. Ik moet alleen nog iemand halen die u zal bevallen. Ik woon hier namelijk niet zelf. Ben maar een gast, net als u. En zoals dat gaat, de ene gast neemt de andere mee, als de kamer maar warm is.'

De ex-gevangene bleef alleen achter. Er welt een roep, een donder klinkt, een golfslag woedt, het strijdzwaard zingt. Hij zat in de tram, keek zijdelings naar buiten, tussen de bomen waren de rode muren te zien, het regende kleurige bladeren. De muren stonden voor zijn ogen, hij bekeek ze vanaf de sofa, bekeek ze aan één stuk door. Het is een groot geluk binnen deze muren te wonen, je weet hoe de dag begint en hoe hij verder verloopt. (Franz, je wilt je toch niet verstoppen, je hebt je al die jaren al verstoppt, kop op, kijk om je heen, eens moet dat verstoppen toch ophouden.) Zingen, fluiten, lawaai maken – allemaal strikt verboden. De gevangenen dienen 's morgens als de bel gaat meteen op te staan, hun bed op te maken, zich te wassen, te kammen, hun kleren te reinigen en zich aan te kleden. Zeep wordt voldoende verstrekt. Boem, een gongslag, opstaan, boem vijf uur dertig, boem zes uur dertig, de celdeur gaat open, boem boem, eruit, ontbijt, tijd om te werken, uur-tje luchten, boem boem boem twaalf uur, trek niet zo'n scheve smoel, jongen, je wordt hier niet vetgemest, de zangers dienen zich te melden, aantreden van de zangers vijf uur veertig, ik zeg dat ik hees ben, zes uur terug in de cel, welterusten, het zit er weer op. Een groot geluk binnen deze muren te wonen, mij hebben ze als een stuk vuil behandeld, bijna had ik een moord begaan, maar het was maar doodslag, mishandeling met dodelijke afloop, zo erg was het niet, een grote schoft was ik geworden, een engerd, bijna een landloper.

Al geruime tijd zat een grote, oude, langharige Jood met een zwart kalotje op zijn achterhoofd tegenover hem. In de stad Susa leefde een man genaamd Mordechai, die bracht Ester groot, de dochter van zijn oom, en het meisje was mooi van gestalte, mooi om naar te kijken. De oude keek weg van de man, draaide zijn hoofd terug naar de rooie: 'Waar hebt u die vandaan?' 'Hij liep van huis naar huis. Hij ging op een binnenplaats staan zingen.' 'Zingen?' 'Oorlogsliederen.' 'Hij zal het wel koud hebben.' 'Misschien.' De oude bekeek hem. Met een

lijk mogen Joden zich op de eerste feestdag niet bezighouden, en op de tweede feestdag mogen Israëlieten dit ook niet. Dat geldt zelfs voor beide Nieuwjaarsdagen. En wie is de schrijver van de leer van de Rabbanan: als iemand van het aas van een reine vogel eet, is hij niet onrein; maar als hij van de darm of van de krop eet, is hij onrein? Met zijn lange, gele hand tastte de oude naar de hand van de ex-gevangene, die op zijn jas lag: ‘Wilt u uw jas niet uittrekken? Het is warm hier. Wij zijn oude mensen, wij hebben het hele jaar door koud, voor u zal het te veel zijn.’

Hij zat op de sofa, hij keek schuin naar beneden naar zijn hand, hij was van binnenplaats naar binnenplaats gelopen, door de straten, je moest kijken waar ter wereld iets voor je te vinden is. En hij wilde opstaan, de deur uit lopen, zijn ogen zochten in de donkere ruimte naar de deur. De oude duwde hem terug op de sofa: ‘Blijft u toch hier, wat wilt u eigenlijk?’ Hij wilde naar buiten. Maar de oude hield hem bij de pols vast en duwde, duwde: ‘Zullen we eens kijken wie de sterkste is, u of ik. Zitten blijven, als ik het zeg.’ De oude schreeuwde: ‘O, u zult blijven zitten, u zult horen wat ik te zeggen heb, jong bloedje. Beheers u, booswicht.’ En tegen de rooie, die Franz bij de schouders pakte: ‘Ga weg – weg hier! Heb ik u soms geroepen. Ik krijg hem wel klein.’

Wat wilden deze mensen van hem? Hij wilde naar buiten, hij wilde opstaan, maar de oude duwde hem weer naar beneden. Toen schreeuwde hij: ‘Wat wilt u van mij?’ ‘Scheldt u maar, u zult nog wel meer schelden.’ ‘Laat me los. Ik moet naar buiten.’ ‘De straat op soms, de binnenplaatsen op?’

De oude stond op, liep ruisend de kamer op en neer: ‘Laat hem maar schreeuwen, zoveel als hij wil. Laat hem maar razen. Maar niet bij mij. Doe de deur voor hem open.’ ‘Wat nou, er wordt anders bij jullie toch heel wat afgeschreeuwd.’ ‘Breng me geen lieden in huis die herrie maken. De kinderen van mijn dochter zijn ziek, ze liggen achter, ik heb al herrie genoeg.’

‘Rustig maar, wat een pech, dat wist ik niet. Neemt u mij niet kwalijk.’ De rooie pakte Franz bij zijn handen: ‘Kom mee. De rebbe heeft een vol huis. Zijn kleinkinderen zijn ziek. We gaan ergens anders heen.’ Maar Franz wilde niet opstaan. ‘Komt u nu.’ Hij moest wel opstaan. Toen fluisterde hij: ‘Niet trekken. Laat mij toch hier.’ ‘Ja, maar hij heeft een vol huis, u hebt het gehoord.’ ‘Laat mij toch hier.’

Met glinsterende ogen keek de oude naar de vreemde man, die stond te jeremiëren. En Jeremia sprak: wij willen Babylon genezen, maar het liet zich niet genezen. Ga er dan weg, wij zullen allemaal naar ons eigen land trekken. Het zwaard kome over de Chaldeeërs, over de bewoners van Babylon. ‘Als hij zich koest houdt, mag hij blijven. Als hij zich niet koest houdt, moet hij vertrekken.’ ‘Goed, goed, we zullen geen herrie maken, ik ga wel naast hem zitten, maakt u zich geen zorgen.’ De oude liep ruisend de kamer uit, zonder een woord te zeggen.

Wijze les aan de hand van het voorbeeld van Zannowich

Daar zat de ex-gevangene dus weer in zijn beige zomerjas op de sofa. Zuchtend en hoofdschuddend liep de rooie door de kamer: ‘Wees maar niet boos dat de oude zo opstoof. Komt u van buiten de stad?’ ‘Ja, ik ben, ik was...’ De rode muren, mooie muren, cellen, hij kon niet anders dan er verlangend aan denken, hij zat met zijn rug vast aan de rode muren, een verstandig man heeft ze gebouwd, hij ging niet weg. En Franz gleed als een pop van de sofa op het tapijt, de tafel schoof hij opzij terwijl hij naar beneden gleed. ‘Wat is er?’ schreeuwde de rooie. De ex-gevangene kromp ineen op het tapijt, zijn hoed rolde naast zijn handen, zijn hoofd duwde hij naar beneden en hij jammerde: ‘De grond in, de aarde in, waar het donker is.’ De rooie begon aan hem te trekken: ‘In godsnaam.

U bent bij vreemden. Als dadelijk de oude weer binnenkomt. Sta op.' Maar Franz liet zich niet overeind trekken, hij hield zich vast aan het karpot, bleef jammeren.' 'Weest u nu stil, in godsnaam, als de oude het hoort... samen spelen we het wel klaar.' 'Mij krijgen ze niet weg.' Als een mol.

En omdat de rooie hem niet kon optillen, krawde hij in zijn slaaplokken, deed de deur dicht en ging resoluut naast de man op de grond zitten. Hij trok zijn knieën op en keek naar de tafelpoten voor hem: 'Goed dan. Blijft u maar rustig zitten. Ga ik ook zitten. Gemakkelijk is anders, maar waarom niet. Als u niet zegt wat er is, zal ik u iets vertellen.' De ex-gevangene begon te kreunen met zijn hoofd op het karpot. (Maar waarom hij steunt en kreunt? Er moet een beslissing worden genomen, er moet een weg worden ingeslagen – en jij weet niet welke, Franz. Het oude gelazer wil je niet, en in je cel heb je ook alleen maar gejammerd en je verstoppt en niet nagedacht, niet nagedacht, Franz.) De rooie zei grimmig: 'Een mens moet niet zo veel pretenties hebben. Hij moet naar anderen luisteren. Wie zegt dat u zo belangrijk bent. God laat niemand in de steek, maar er zijn nog meer mensen. Hebt u niet gelezen wat Noach in zijn ark heeft gestopt, in zijn schip, toen de grote zondvloed kwam? Van alles een paartje. God is niemand vergeten. Niet eens de luizen op ons hoofd is hij vergeten. Ze waren hem allemaal even lief en evenveel waard.' Franz zat daarbeneden maar wat te kermen. (Kermen kost niets, kermen kan een zieke muis ook.)

De rooie liet hem kermen, krawde zijn wangen: 'De wereld is groot, je kunt veel vertellen als je jong bent en als je oud bent. Ik zal u vertellen, hm, het verhaal van Zannowich, Stefan Zannowich. U zult het wel niet kennen. Als u zich iets beter voelt, moet u maar wat rechter gaan zitten. Het bloed stijgt een mens naar het hoofd, dat is niet gezond. Mijn vader zaliger heeft ons veel verteld, hij heeft veel gereisd, zoals de mensen van ons volk nu eenmaal doen, hij is zeventig geworden, na

moeder zaliger is hij gestorven, hij wist veel, een intelligent man. We waren met zijn zevenen thuis, zeven hongerige monden, en als er geen eten was, vertelde hij ons verhalen. Het vult niet, maar je vergeet de honger.' Het doffe kreunen beneden op de vloer ging maar door. (Kreunen kan 'n zieke kameel ook.) 'Ja, ja, ja, we weten allemaal dat het op de wereld niet alleen goud, schoonheid en plezier is. Enfin, wat was dat voor een man, die Zannowich, wie was zijn vader, wie waren zijn ouders? Bedelaars, zoals de meesten van ons, kramers, handelaren, zakenlui. De oude Zannowich kwam uit Albanië en ging naar Venetië. Hij wist wel waarom hij naar Venetië ging. Sommigen trekken van de stad naar het platteland, anderen van het platteland naar de stad. Op het platteland is meer rust, de mensen doen alles op hun dooie gemak, u kunt er praten, urenlang, en als u geluk hebt, hebt u een paar centen verdiend. Nu, in de stad is het ook moeilijk, maar de mensen staan dichter bij elkaar en ze hebben geen tijd. Is het niet de een, dan is het wel de ander. Ze hebben geen ossen, maar snelle paarden met koetsen. Ze verliezen en ze winnen. Dat wist de oude Zannowich. Hij verkocht eerst wat hij bij zich had, en toen ging hij met kaarten aan de slag en speelde met de mensen. Een eerlijk man was hij niet. Hij sloeg er een slaatje uit dat de mensen in de stad geen tijd hebben en vermaakt willen worden. Hij vermaakte ze. Dat kostte hun veel geld. Een bedrieger, een valsspeler, die oude Zannowich, maar slim was hij wel. De boeren hadden het hem moeilijk gemaakt; hier was zijn leven makkelijker. Het ging hem voor de wind. Totdat iemand ineens vond dat hem onrecht was aangedaan. Wel, daar had de oude Zannowich nu net níét op gerekend. Er vielen klappen, de politie kwam, en uiteindelijk moest de oude Zannowich er met zijn kinderen vandoor. De rechtbank van Venetië zat hem op de hielen – en met de rechtbank, dacht de oude man, wilde hij liever niets te maken hebben, die begrijpen me niet – ze hebben hem ook niet te pakken kunnen krijgen. Hij had paarden en

geld bij zich en vestigde zich weer in Albanië en kocht daar een landgoed, een heel dorp, en zijn kinderen stuurde hij naar voorname scholen. En toen hij heel oud was, is hij heel rustig en gewaardeerd gestorven. Dat was het leven van de oude Zannowich. De boeren hebben om hem gehuild, maar hij had niets met ze opgehad, omdat hij steeds moest denken aan de tijd dat hij voor hen gestaan had met zijn snuisterijen, ringen, armbanden en kettingen van koraal en dat de boeren ze om en om draaiden en bevoelden, en uiteindelijk weglieden en hem lieten staan.

Weet u, als de vader een plantje is, wil hij dat de zoon een boom wordt. Als de vader een steen is, moet de zoon een berg worden. De oude Zannowich zei tegen zijn zonen: ik ben hier in Albanië niets geweest, al die twintig jaren dat ik langs de deuren ging, en waarom niet? Omdat ik mijn hersens niet daarheen bracht waar ze thuishoorden. Ik stuur jullie naar de voorname school, naar Padua, neem paard-en-wagen, en als jullie uitgestudeerd zijn, denk dan aan mij, die altijd over jullie en over je moeder tobde, en die 's nachts met jullie in het bos sliep als een everzwijn – maar het was mijn eigen schuld. De boeren hebben me uitgeknepen als een slecht jaar, en ik zou te gronde zijn gegaan – maar ik heb me onder de mensen be-geven, en daar ben ik niet omgekomen.'

De rooie lachte wat voor zich uit, wiegde zijn hoofd en schommelde met zijn bovenlijf. Ze zaten op het karpert. 'Als er nu iemand binnenkomt, zal hij denken dat we mesjogge zijn: heb je een sofa en dan ga je ervoor op de grond zitten. Tja, als een mens dat wil, waarom niet, als iemand dat nou prettig vindt. De jonge Stefan Zannowich was al een groot spreker toen hij niet ouder dan twintig was. Hij wist hoe hij zich moest bewegen, zich geliefd moest maken, hij kon flirten met de vrouwen en voornaam omgaan met de mannen. In Padua leren de adellijken van de professoren, Stefan leerde van de adellijken. Die konden hem allemaal wel lijden. En toen hij weer thuis-

kwam in Albanië, leefde zijn vader nog, en die was blij met hem en hield van hem en zei: “Kijk eens aan, dat is een man van de wereld, die zal echt niet, zoals ik, twintig jaar met de boeren marchanderen, die is zijn vader twintig jaar vooruit.” En het jongetje wreef over zijn zijden hemdsmouwen en streek zijn mooie lokken uit zijn gezicht en kustte zijn oude, gelukkige vader: “Maar u, vader, u hebt me die kwaai twintig jaar bespaard.” “Mogen het de beste jaren van je leven zijn,” zei de oude, en hij streelde en knuffelde zijn knulletje.

En toen verging het de jonge Zannowich als in een wonder – en toch was het geen wonder. Van overal kwamen de mensen aanwaaien. Hij bezat de sleutel tot ieders hart. Hij ging naar Montenegro als een cavalier die vakantie viert, met koetsier en paarden en bedienden, zijn vader had er plezier in zijn zoon voornaam te zien – de vader een plantje, de zoon een boom –, en dat ze hem in Montenegro aanspraken met graaf en prins. Ze zouden hem niet hebben geloofd als hij gezegd had: mijn vader heet Zannowich, we wonen in Pastrowich in een dorp waar mijn vader trots op is. Ze zouden hem niet hebben geloofd, dus gedroeg hij zich als een edelman uit Padua, zo zag hij eruit en zo kenden ze hem ook allemaal. En Stefan zei lachend: zoals jullie willen. En deed zich bij de mensen voor als rijke Pool, waar ze hem toch al voor aanzagen, voor een baron Warta, en toen waren de mensen blij, en Stefan was blij.’

De ex-gevangene was met een plotselinge ruk rechtop gaan zitten. Hij zat nu op zijn hurken de ander van bovenaf te be-loeren. Hij zei met ijzige blik: ‘Aap.’ De rooie antwoordde min-achtend: ‘Dan ben ik maar een aap. Dan weet de aap meer dan menig mens.’ De ander werd weer op de vloer gedrukt. (Berouw moet je hebben; inzien wat er gebeurd is; inzien wat nodig is!)

‘Ja, er valt veel te vertellen. Er valt veel te leren van andere mensen. De jonge Zannowich was op deze weg, en zo ging het verder. Ik heb hem niet gekend en mijn vader heeft hem niet gekend, maar je kunt je hem wel voorstellen. Als ik u vraag, u